

A szerkezetváltás hatása a munkaerőpiacra Németországban

Az elmúlt közel 10 évben a németországi szolgáltató ágazatokban nőtt a foglalkoztatottak száma, a nemzetgazdaság egészében azonban kevésbé javultak a foglalkoztatás mutatói, mert a mezőgazdasági, ipari és építőipari ágazatokban csökkent a munkahelyek, és összességében nőtt a munkanélküliek száma. A szerző azt vizsgálja, hogy az ágazati szerkezet változásai miként tükröződnek a munkaügyi adatok változásában, és milyen hatások érvényesültek a kilencvenes években az ipari és a szolgáltató ágazatokban.

Tárgyszavak: munkaerőpiac; foglalkoztatás; közigazgatás; szolgáltatás; OECD.

A szolgáltató ágazatok növekvő munkaerőigénye

Az ágazati szerkezet változásai sok tekintetben tükröződnek a munkaügyi adatok változásában. Az 1. táblázat a németországi 1993. és 2003. évi foglalkoztatási adatokat a nemzetgazdaság ágai szerint részletezi. A nyugatnémet és keletnémet gazdaság együttes munkaügyi adatai 1993-tól kiegyensúlyozottabban alakultak, mint közvetlenül az egyesítés után.

A nemzetgazdaság egészében azonban csak 2,4%-kal javultak a foglalkoztatás mutatói, mert a mezőgazdasági, ipari és építőipari ágazatokban 1993 és 2003 között közel 19%-kal csökkent a munkahelyek száma.

A keresőképes lakosság (több mint 40 millió fő) csökkenő hányadát foglalkoztatják a kitermelő és feldolgozó, termelő ágazatok, és az 1991-2003. időszak egyes éveiben ennek megfelelően nőtt a tertiér ágazatokban foglalkoztatottak aránya, valamint a munkanélküliek száma (1. ábra).

A mezőgazdaság, valamint az ipar és építőipar Németországban 1993-ban közel 14 millió főt, 2003-ban csak 11,35 millió főt foglalkozta-

tott (ez 18,8%-os csökkenés), ugyanakkor az összes szolgáltató ágazat létszáma 15%-kal nőtt. Ebben az időszakban a szolgáltató ágazatokban foglalkoztatottak száma 23,4 millió főről 26,9 millió főre nőtt. Ezzel a szolgáltató ágazatokban foglalkoztatottak aránya az 1991. évi 59,2%-ról 2003-ig 70,3%-ra nőtt.

1. táblázat

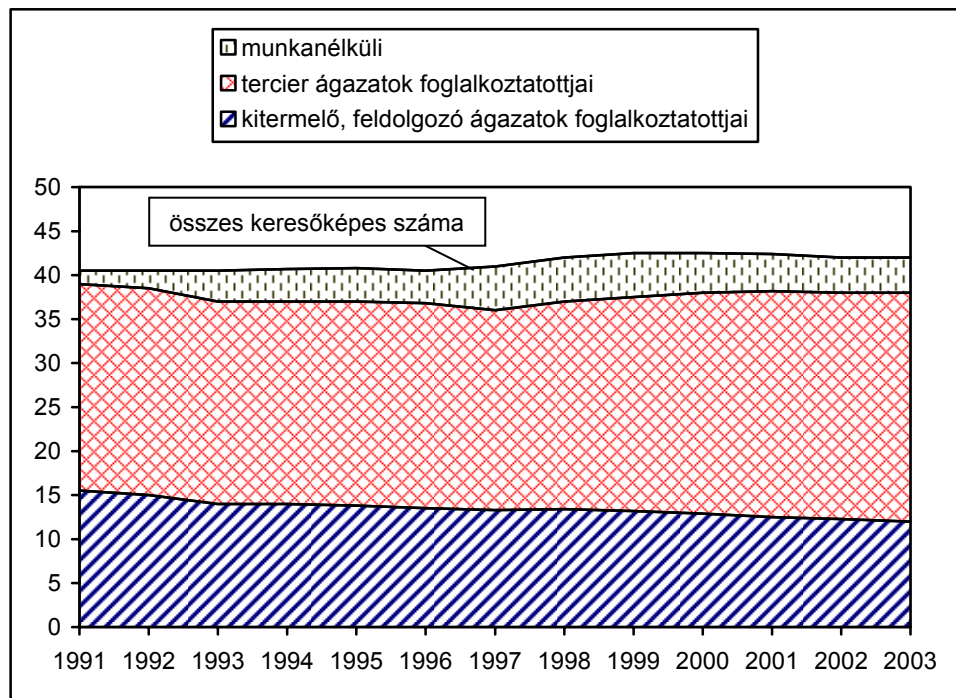
Foglalkoztatottak száma Németországban
nemzetgazdasági ágak szerint, 1993, 2003

	Foglalkoztatottak száma, 1000 fő		Százalékos változás 1993–2003
	1993	2003	
Az összes németországi munkahelyen	37 365	38 246	2,36
Mezőgazdaság, ipar, építőipar együtt	13 979	11 346	–18,84
Összes szolgáltató tevékenység	23 386	26 900	15,03
Kereskedelem	5 672	5 857	3,26
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	1 350	1 812	34,22
Szállítás	1 621	1 521*	–5,55
Távközlés, posta	698	520*	–25,50
Pénzügyintézetek	1 253	1 292	3,11
Ingatlanügyek	276	400*	44,93
Kölcsönzés	67	90*	34,44
Számítástechnikai szolgáltatás	231	440*	90,48
Kutatás, fejlesztés	107	140*	30,84
Üzleti szolgáltatások	2 170	3 620*	66,82
Közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás	3 035	2 630*	–13,34
Oktatás	1 925	2 020*	4,94
Egészségügyi szolgáltatás	3 021	3 990*	32,08
Egyéb szolgáltató tevékenység	1 620	2 038*	25,80
Háztartás alkalmazottal	390	500*	28,21

* Becsült adatok.

Ezekben a szerkezeti változásokban a nyugatnémet és keletnémet gazdaság egyesítésének hatásai úgy érvényesülnek, hogy a közigazgatás létszáma jelentősen csökkent, és kevesebben dolgoznak (főleg a magántulajdonba került korábbi állami monopólcégek ésszerűsítései kö-

vetkeztében) a szállítás, posta és a távközlés ágazataiban. A legnagyobb arányú létszámnövelést végrehajtó szolgáltató ágazatok számítástechnikai és üzleti szolgáltató tevékenységet végeznek.

1 ábra: Keresőképes lakosság megoszlása Németországban, 1991–2003 (millió fő)

A szerkezetváltozás és a termelékenység változása

A németországi munkaügyi adatsorok szerint az iparban, építőiparban gyorsabban (1993 és 2003 között átlagosan évi 2,16%-kal) nőtt az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték volumene 1995. évi változatlan árakon, az összes szolgáltató ágazatban viszont a fejlődés üteme átlagosan évi 1,07%, egy főre 2003-ban mintegy 43 ezer euró (1993-ban 36,6 ezer euró) volumenű hozzáadott érték jutott (2. táblázat).

A termelékenység gyorsabb növekedése viszonylag olcsóbbá tette az ipar és az építőipar termékeit, és ehhez képest a bővülő keresletű szolgáltatások megdrágultak.

A csökkenő létszámú szállítás, távközlés és posta ágazatban mintegy 7,64%/év a hozzáadott érték egy főre jutó volumennek növekedési üteme, a számítástechnikai ágazatban 4,36%/év. A pénzügyetknél is

közel 4 %/év ütemben növelték a munka termelékenységét a jelentős innovációk. A kutatás-fejlesztés ágazatban a növekedés átlagos évi üteme 1,71%, a közigazgatásban 1,35%, az átlagosnál gyorsabb.

Csökkenet viszont ez a termelékenységi mutató 1993 és 2003 között a vendéglátás, szálláshely-szolgáltatás (–4,85%/év), az üzleti szolgáltatás (–3,23%/év), valamint az egyéb közösségi és személyes szolgáltatás (–1,36%/év) ágazataiban.

2. táblázat

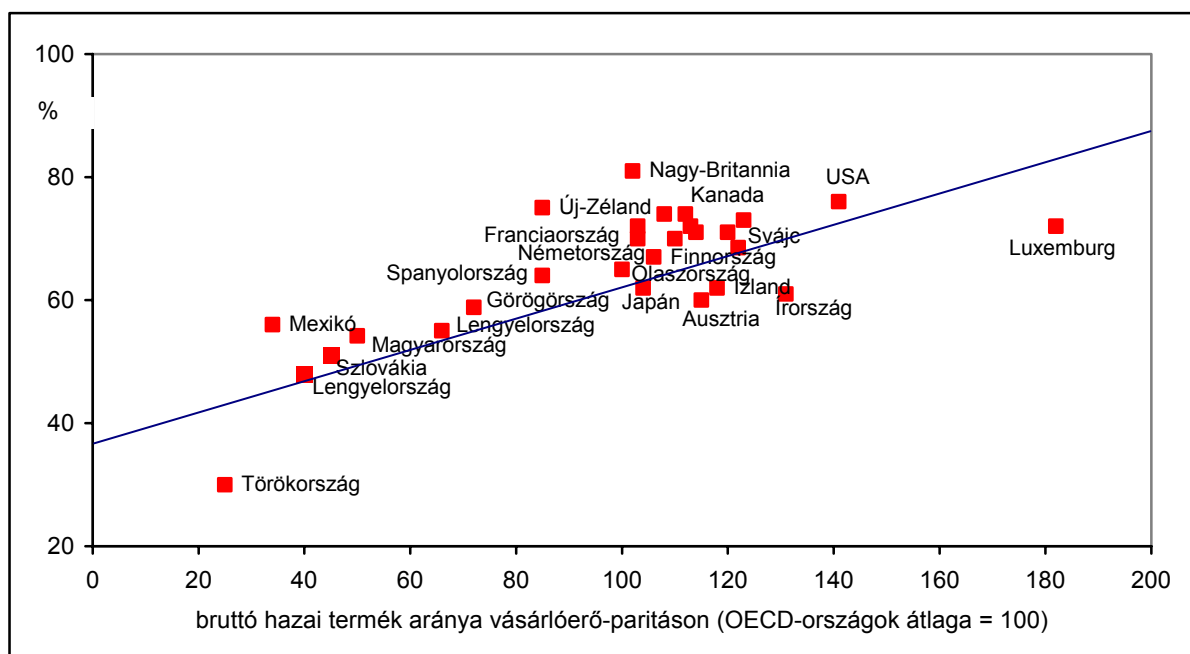
Egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték és alakulása Németországban nemzetgazdasági ágak szerint, 1993, 2003

	Termelékenységi mutató, euró/ fő (a hozzáadott érték 1995. évi áron)		Termelékenység átlagos változási üteme, %/év 1993–2003
	1993	2003	
Az összes ágazat	43 203	50 300	1,53
Ipar, építőipar együtt	41 218	51 038	2,16
Összes szolgáltató tevékenység (ingatlanügyletek nélkül)	38 599	42 949	1,07
Kereskedelem	31 211	32 617	0,44
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	17 399	10 579	–4,85
Szállítás, távközlés, posta	38 200	79 742	7,64
Pénzüintézetek	60 749	85 388	3,99
Kölcsönzés	350 807	393 953	1,46
Számítástechnikai szolgáltatás	69 124	97 286	4,36
Kutatás, fejlesztés	41 333	47 353	1,71
Üzleti szolgáltatások	62 153	47 810	–3,23
Közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás	36 298	40 952	1,35
Oktatás	36 226	35 894	–0,10
Egészségügyi szolgáltatás	30 608	31 991	0,49
Egyéb szolgáltató tevékenység	47 487	41 976	–1,36
Háztartás alkalmazottal	4 759	4 628	–0,31

A bemutatott termelékenységi mutatók és fejlődésük szóródása óvatosságra int a következő időszakok foglalkoztatási szintjének és az ágazati szerkezet változásainak becsléseiben.

A gazdasági fejlettség hatása a szolgáltatások színvonalára

A 2. ábra 28 OECD-ország egy fő foglalkoztatottra jutó 2002. évi GDP (vásárlóerő-paritásos) értékét veti össze a szolgáltató ágazatokban foglalkoztatottak arányával. Ezek a fejlettségi mutatók szoros kapcsolatban alakulnak, pl. a német gazdasági teljesítmény az OECD-országok átlagát 2002-ben 3%-kal haladta meg, és a szolgáltató ágazatok aránya az összes foglalkoztatott számában mintegy 70%.

2. ábra A szolgáltató ágazatok foglalkoztatottjainak aránya és az ország egy főre jutó jövedelme közötti összefüggés, 2002

A 3. táblázat szerint a magyar gazdaság esetén az OECD-átlag 53%-ához a szolgáltató ágazatok összesen 60%-os részesedése, az USA 140%-os jövedelemszintjéhez a szolgáltató ágazatokban foglalkoztatottak közel 79%-os aránya tartozik. Ezeket az összehasonlító arányokat a cikk grafikusán is szemlélteti.

3. táblázat

Egy főre jutó bruttó hazai termék és a szolgáltató ágazatokban foglalkoztatottak aránya országok szerint, 2002

	A GDP/fő OECD átlagához viszonyított arány, % (vásárlóerő-paritáson)	A szolgáltató ágazatokban a foglalkoztatottak aránya, % (összes foglalkoztatott = 100)
Ausztrália	109	74,00
Ausztria	115	62,75
Belgium	108	75,89
Kanada	118	75,11
Dánia	113	74,17
Finnország	107	67,18
Franciaország	104	73,64
Németország	103	69,67
Görögország	71	60,02
Magyarország	53	59,68
Izland	117	64,75
Írország	131	64,07
Olaszország	101	66,07
Japán	105	64,72
Luxemburg	187	76,34
Mexikó	36	56,01
Hollandia	111	76,80
Új-Zéland	85	76,56
Norvégia	123	75,76
Lengyelország	39	47,23
Portugália	69	58,34
Szlovákia	46	54,33
Spanyolország	85	64,73
Svédország	111	74,82
Svájc	120	70,83
Törökország	26	30,81
Egyesült Királyság	103	79,16
USA	140	78,77

A beszállító tevékenységek munkaügyi hatása

A vizsgált munkaügyi hatások másik fő okára magyarázatot adnak a német gazdaságstatisztika forrásfelhasználás táblái (supply-use-tables). A hivatalos statisztika 1993. és 2000. tárgyévi adatai alapján a szolgáltató ágazatok arányát három mutató fejezi ki:

- *a javak összes felhasználásában arányuk 51%-ról 53,2%-ra nőtt,*
- *a termelő ágazatok folyófelhasználásában ugyancsak növekedett az arányuk (az összes input 53,9%-ról és 56,4%-ra),*
- *ehhez mérhető a javak összes végső felhasználásában képviselt arányuk (48,4%-ról 51,1%-ra) növekedése is.*

A szolgáltatás–kereslet arányának gyors növekedése nem csupán a végső felhasználásra jellemző. A termelés a korábbiaknál több „intelligens”, azaz értékesebb szolgáltatásokat tartalmazó inputot használ fel, ezzel egyidejűleg az ipar, építőipar közbelső termékeinek részesedése csökken. Az eltolódás fő hajtóerejeként a felgyorsult innováció jelölhető meg és ennek jelentős munkaügyi hatásai is vannak.

A munkaerőpiacra gyakorolt hatások

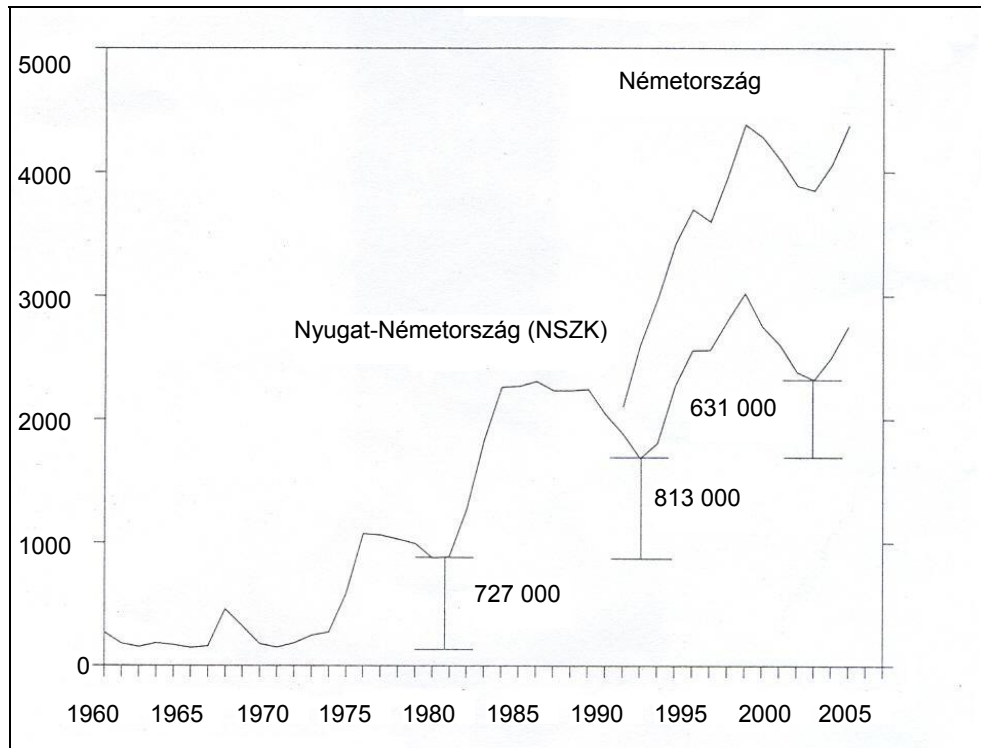
A munkanélküliek számának alakulása a 3. ábra szerint alakult Németországban az 1960–2003 közötti években.

A munkanélküliek számában lépcsőzetes növekedés mutatkozik, bár vannak átmeneti (konjunktúrákból eredő) javulások. A recessziós időszakok után mutatkozó ún. hiszterézis-jelenségek mélyebb okai között lényeges, hogy a kitermelő és a feldolgozó ágazatokban (ezen belül főleg a sorvadó, hanyatló ipari szakterületeken) jelentősebb romlást okoznak a recessziós időszakok a foglalkoztatásban, mint a dinamikus fejlődő szolgáltató ágazatokban.

A munkanélküliek számában mutatkozó tartós tendenciában annak megfelelően feltételezhető hiszterézis, hogy 1975 óta megváltozott a konjunktúra-időszakok munkaügyi hatása. A recesszió idején elbocsátottakat alapvetően nem ott veszik vissza, ahol már korábban is működtek az ipari üzemek, hanem az újonnan felfutó munkahelyekre, főleg a szolgáltató ágazatokban. A németországi gazdasági fellendülések idején, a hetvenes évek közepétől, a terciér ágazatok teret nyertek a többi ágazat rovására.

Ezek a jelenségek arra is rávilágítanak, hogy a munkanélküliek számának alakulására miként hat az ágazati szerkezet jelentős változá-

sa. A 3. ábra jelzi, hogy az 1980-ban közel egymillióra duzzadt munkanélküli létszámhoz képest 1991-ben a nyugatnémet gazdaságban további 813 ezer fő, 2002-ig még ezen túlmenő 631 ezer fő vált munkanélkülivé. Ehhez társulnak a keletnémet tartományokban regisztrált munkanélküliek.

3. ábra Regisztrált munkanélküliek száma Németországban, 1960–2003 (1000 fő)

Az adatsorok alapján adódik az az alapvető megállapítás, hogy a recessziók hatására tartósan felhalmozódott munkanélküliség csak úgy építhető le, ha az iparból korábban elbocsátottak nagyobb mobilitásúak lennének, főleg a szolgáltató ágazatok növekvő keresletének megfelelően. Feltehetően illeszkedési gondok rejlenek a növekvő munkanélküliség háttérében, olyan jelleggel, hogy az elbocsátottak felkészültsége nem felel meg a létrejövő új munkahelyek képzettségi követelményeinek.

Ahol idegen nyelveken tárgyalóképes diplomást keresnek a szolgáltatók, ott a legfeljebb szakmunkás végzettségű és az ipari vagy építőipari munkahelyéről hónapokkal korábban elbocsátott munkát keresőknek esélyük sincsen a felvételre.

Panelvizsgálatok eredményei az ágazatközi vándorlásra

Az előbbi illeszkedési gond mélyebb okainak feltárásához a 4. táblázat ad magyarázatot, németországi társadalmi-gazdasági panelvizsgálatok 1993/1994 és 2001/2002 közötti eredményei alapján. Ezeket a panelvizsgálatokat a Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung (DIW) német gazdaságkutató intézet végzi.

4. táblázat

Munkahelyet változtatók választásai, az 1993/1994–2001/2002 panelvizsgálatok arányaival

Időszak	A teljes munkaidőben foglalkoztatottakból munkahelyet változtatók aránya %				
	Összesen	a primer és szekunder (2.), valamint a terciér (3.) ágazatok szerint			
		2 után 2	2 után 3	3 után 3	3 után 2
1993/1994	4,23	1,15	0,50	2,14	0,44
1994/1995	5,51	1,91	0,67	2,44	0,49
1995/1996	5,82	1,55	0,64	2,99	0,64
1996/1997	5,02	1,54	0,42	2,54	0,52
1997/1998	4,15	1,05	0,46	2,43	0,21
1998/1999	5,93	1,34	0,28	3,38	0,93
1999/2000	6,15	1,38	0,46	3,60	0,71
2000/2001	6,45	1,46	0,73	3,64	0,62
2001/2002	5,35	1,06	0,45	3,32	0,52

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak közül, akik mindkét időszak felmérésében szerepeltek 4,2–6,5% változtatott munkahelyet a megfigyelt években, ebből 2,1–3,6%-os azok aránya akik az egyik szolgáltató ágazatból egy másikba léptek át.

Ugyanakkor a nem szolgáltató ágazatokból a szolgáltatókba átlépők aránya (0,3–0,7%) sokkal kisebb, mint azoké, akik a mezőgazdaság, ipar vagy építőipar ágazatai között maradvá változtattak (arányuk 1,1–1,9%).

A fordított irányú átlépés aránya is kisebb (0,2–0,9%) abban az esetben, amikor valaki megvált a szolgáltató ágazattól és nem szolgáltatóban helyezkedett el.

Ezek az átfogó dinamikai adatok tovább árnyalhatók, pl. munkahelyet változtatók, korcsoport és iskolai végzettség szerinti ismérvekkel kombinált elemzésével. A nemzedékváltások nagy szerepet játszanak az

ágazati szerkezet itt vizsgált átalakulásában. A munkából kiválók más ágazati szerkezettel jellemezhetők, mint azok, akik újonnan (pl. pályakezdőként) munkába lépnek. A középkorú és idősebb ipari munkások tömeges elbocsátását okozó recesszió után a konjunktúra munkaerő-keresletében sokkal nagyobb a fiatalabb korosztályok részesedése.

Mélyebb elemzések szükségesek a strukturális munkanélküliség komplex okainak feltárására. Ilyen elemzésekre *önmagában* sem a makrogazdasági, sem a mikrogazdasági vizsgálat nem megfelelő. A németországi makacs munkanélküliségi szint egyik oka valóban a szerkezeti átalakulás folyamata, de ebben más fontos tényezők is szerepet kapnak, pl. a munkaerő kínálatának (egyéni magatartásokból is következő) nehéz alkalmazkodása.

A munkaügyi adatsorok alapján a továbbiakban még több választ igénylő kérdés fogalmazódik meg:

- *Milyen hatással lesz a németországi munkaerőpiac folyamatban levő átalakulása azokra az egyszerűbb szolgáltatásokra, amelyek alkalmasak lehetnek a munkanélküliség mérséklésére? Nagy figyelmet érdemel pl. az önfoglalkoztatás, amely erősebb ösztönzést kap a németországi költségvetésből eddig elnyerhető szociális és munkanélküli-ellátások átalakulásával.*
- *Az ágazatok közötti átlépés elősegítésére milyen konkrét oktatási, továbbképzési formák tehetők alkalmassá? Jelentős előrelépés indokolt például a munkaadók által szervezett szakmai képzésekben, mivel a gyors szerkezeti változások elavulttá tehetik a túl-specializált iskolarendszerű szakmai képzéseket ismereteit.*
- *Miként lehetne az egészségügyi, szociális szakterületek munkaerő-keresletének várható növekedése révén visszavezetni a munkaerőpiacra azokat a munkanélkülieket, akik viszonylag kevésbé képzettek, vagy kifejezetten ipari, építőipari (csökkenő keresletű) szakmát sajátítottak el korábbi munkavégzéseikhez?*
- *A világ melyik országa ért el kedvező eredményeket az ágazati szerkezet munkaügyi hatásainak kezelésében? A sikeres megoldás milyen magyarázatra, következtetésekre ad alapot?*

Összeállította: Gittlár Ferencné

Klodt, H: Strukturwandel und Arbeitsmarktprobleme in Deutschland. = Die Weltwirtschaft, 2004. k. 3. sz. p. 301–316.

Christensen, B.: Mismatch-Arbeitslosigkeit unter Geringqualifizierten. = Mitteilungen aus der Arbeitsmarkt- und Berufsforschung, 34. k. 4. sz. 2001. p. 506–614.